astmel asuvad ses suhtes õlleladud, limonaadikauplused, korvi- ja harjakauplused jne.

Kokkuvõte. Teeme lühida kokkuvõtte kõigest ülal-avaldatust. Linnavalitsuse poolt teostatud uuringu põhjal leiame, et 1923. a. tarvitavad ära oma linna elanikud 67,5% kogu Tartu tööstustoodangust ja 85,7% kõigest meie kaubanduse kaubakäibest. See just ongi meie linna kaubandus-tööstusliku tegevuse peamiseks iseloomustajaks. See tõestab vaadet, et üldiste mõistete järele ei või meie pidada oma linna esimeses järjekorras tööstuslinnaks. Selles aga, et nii määratu suure protsendi meie kaubandusliku aparaadi kaubakäibest ära neelab linna enda elanikkude ostuvõime, näeme peale selle veel ühe iseloomustava iseärasuse.

Erakordne arvustikuandmete ja linna tulundusliku tegevuse kirjelduste nappus pika aja kestusel — 45 a. jooksul, prof. Stieda uurimustööst kuni meie uuringu ajani — ei luba meil süveneda asjaolu uurimisse, kas on olnud meie linna tööstusliku ja kaubandusliku tegevuse pilt alati niisugune või aga on seisukord, mille kujutasime oma arutluses, tekkinud eriliselt vaid mõne viimase aasta kestel, eriti aga just üldpõhjuste tagajärjel peale Eesti politilise sõltumatuse väljakuulutamist. Võiks vahest aga oletada, et just politiliselt väljakujunenud uus olukord on erakordsel määral mõjunud nende elanikkude tegevuse iseloomusse, kes teotsevad tööstus- ja kaubandusalal. Maksab vaid läbi vaadata tööstusharude nimestikku ja seda rohkem igas harus erirühmitused, milledeks jagunevad eriharud, et veenduda selles, kuivõrt mitmekesisena on avaldunud meie töösturite ettevõtlikkus. Pole nähtavasti ühtegi tähelepandavamat valmistusliiki, mis poleks esinenud ka meil. Maksab vaid nimestikus tutvuda nende tööpinkide, masinate ja aparaatidega, mis praegu Tartus kasutusel tööstusliku valmistuse vahendeina, et ära näha, mil määral on tööstus rikastunud nende valmistusriistade poolest.

Arvestades niivõrt arenenud algatuslikkust tööstuslikus tootmises ja selgesti nähtavat ettevõtete rikastumist uute ja mitmekesiste valmistusvahendite poolest, küsime, mil määral suudab vabalt areneda meie tööstus, missugused selle tööstusliku arenemisega kaasas käivad tunnused avalduvad sealjuures ja kas tõendavad need tunnused, et sellel elanikkude tulundusliku tegevuse alal seisab ees vaba arenemise ja edasijõudmise tee või aga takistused.

Et meie poolt tähelepandud vastuvaidlematult edukas arenemine Tartu elanikkude tööstuslikus tegevuses pole juhulist laadi, vaid põhjeneb teataval ajaloolisel hädatarvilikkusel, seda võisime näha andmeist, mis iseloomustavad meil nende ettevõtete sugenemist, mis me arvasime tööliste arvu poolest oma uuringus suurettevõtete järku. Üldtunnuseiks, mis käisid kaasas selle tööstusliku edukäiguga, oli tööstustoodangu üldine suurenemine, kusjuures ettevõtte kulude suhtes sündis see suurenemine suuremal määral tooresainete maksuse, vähemal määral aga tööliste palga ja muude ettevõtte ebaproduktiivsete kulude arvel. Teiste sõnadega: ettevõtted loobusid järk-järgult endisist kodu-käsitööstuslikest ja primitiivseist valmistusviisest, pannes endi juures maksma uued töötamisviisid, eeskätt täiuslikumate tööstuslikkude valmistusvahendite muretsemise, siis aga ka töö korraldusvormide parandamise teel. Selle juures selgus aga, et iga tööstuse põhirühma — suur-, kesk- ja väiketööstuse — kohta tulevate tööstustoodangu üldarvude võrdlemisel ei avaldunud, nagu seda oleksime esimesel pilgul õigustatud ootama, suurtööstuse kohta teist kaht tööstusrühma ületavad arvulised andmed. Üldjoonis on see nähtus seletatav nii, et meie tööstuslik aparaat otsekoheses mõttes, s. t. meie suurtööstus, pole ära kasutatud täielise töökoormuse teel. See

Tartu, lk. 531